

Key words: moral education, ecological education, person's spirituality, ecological consciousness, anthropocentrism, naturalism, ecocentrism.

Колесник Ю. Л. – викладач Донбаського державного технічного університету (м. Алчевськ, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор В.В. Червонецький

УДК 372.894

ЗМІСТ ШКІЛЬНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ДУХОВНОСТІ ДИТИНИ

І.В. Коровіна

Ця стаття присвячується одній з багатьох проблем сучасної шкільної освіти – засадам вибору навчального матеріалу з історії та його впливу на розвиток духовності учнів.

***Ключові слова:** духовність, історична освіта, навчальна програма.*

На сучасному етапі історичного розвитку питання про виховання всебічно розвиненої особистості є основною темою обговорення в педагогічних кругах. Більш того наразі наше суспільство прийшло до усвідомлення того, що саме особа різнобічна, творча і духовно розвинена має стати еталоном людини нового тисячоліття. Виховання такої людини стало метою основної загальноосвітньої установи в нашій країні – школи.

Для реалізації таких важливих завдань вона(школа)удосконалює методики викладання, створює умови для творчої самореалізації учнів і бере курс на особисто орієнтоване навчання. Що ж до виховання духовно розвиненої та внутрішньо багатой особи, то це завдання виявилось для сучасної школи надто складним.

Духовність – поняття абстрактне. Л.А. Секлітова і Л.Л. Стрельнікова у своїй праці «Соната істини» писали: «Штучного нарощування духовності подібно до нарощування м'язів культуристами бути не може, тому що духовність – це велика праця душі над своїм его»[6, с. 27]. Тобто виховання особи з комплексом моральних цінностей

завжди буде процесом прихованим, завуальованим, майже непомітним для оточення.

Досить очевидно, що засобом розвитку духовності в загальноосвітніх установах стануть гуманітарні науки. Але на наш погляд, найбільшу роль у вирішенні поставленого завдання відіграватиме історія. Вивчення історії як базової навчальної дисципліни в плані освітньої установи представляє дуже великі можливості для формування духовності у учнів. Таке завдання в методичних посібниках для учителів не ставиться, але ніхто не сумнівається в тому, що сама історія є живим відображенням духовності народу, історію розвитку якого вивчають учні[5]. На уроках історії дитина отримує безцінний досвід переживання системи морально-етичних, естетичних, конкретно-історичних, соціальних, особистісних сенсів минулого. Коли ці сенси адекватно переживаються учнями, в них актуалізується і закріплюється особиста система емоційно-ціннісних ставлень до дійсності[7, с. 261].

Проблема розвитку духовності в школі полягає в тому, що навчальна програма з історії не сприяє повноцінному сприйняттю тих історичних та етичних сенсів, про які було сказано вище. Це спричиняє спотворення в умах молодого покоління картини як сучасності, так і минулого. В сучасних умовах навчання, що створилися на уроках історії, дитина не може і не встигає осмислити значущість подій, що вивчаються, і виробити індивідуальну систему емоційних ставлень до них.

Важливість присутності особистих переживань на уроках історії широко освітила у своїй монографії «Теория и практика личностно ориентированного обучения истории в школе» О. Ф. Турянська[7]. Автор вказує, що цей процес, зрештою, спрямований на розвиток певної системи емоційно-ціннісних відносин і відповідних особистих позицій кожного учня.

Проблемам формування і оптимізації шкільної програми з історії присвятив свою працю «Шкільна програма з історії: становлення змісту» видатний педагог К.О. Баханов, де акцент ставиться на неминучій залежності навчальної програми від рівня і стадії політичного розвитку держави[1].

О. А. Удод у своїй праці «Історія : осягнення духовності» актуалізує увагу на необхідності звільнення від застарілих історичних пут та осмислення нових підходів в методології історії. До таких підходів належать: симптоматологія — вживання в чужі способи бачення й

сприйняття, проникнення в духовний світ інших людей; альтернативність — бачення об'єктивно існуючої тенденції суспільного розвитку; історичного психоаналізу — вивчення психологічного складу окремих історичних епох, змін психіки й особистості людини в спеціальному культурному макрочасі; вивчення історії повсякденності та усної історії; деромантизація і деміфологізація історії; подолання сцієнтизму в історичній науці [8].

Питання впливу історії на становлення духовності торкнувся Ю.І. Рясенко у своїй статті «История в духовном развитии молодежи»[5].

Але, на жаль, проблема змісту програми з історії, яка використовується наразі в загальноосвітніх установах, в літературі освітлена недостатньо.

Тому метою статті буде актуалізація уваги громадськості на проблемі змісту історичного матеріалу, який викладається у сучасній школі і важливості його оптимізації з метою духовного розвитку особистості дитини.

Яка ж суть проблеми? Як відомо, процес навчання в школі досить обмежений у часі. І якщо на початку 90-х рр. ХХ ст. для вивчення історії в 8-11 класах відводилося 102 години, то сьогодні середньостатистична програма з історії розрахована на 87 годин[1, с. 31]. На перший погляд, достатня кількість часу для засвоєння навчального матеріалу, основних тенденцій і сенсів минулого. Але проблема полягає у несправедливому, нераціональному розподілі навантаження. З 87 годин 52 години приділяється історії України і тільки 35 годин – Всесвітній історії [3]. Звичайно, період часу, що вивчається, залишається одним і тим самим, але хіба можна співвіднести кількість і значущість подій загальносвітового масштабу, що сталися, припустимо, в період Середньовіччя з подіями, що стосуються однієї лише України?

Одним з яскравих прикладів є така ситуація: на вивчення теми з історії України в 7 класі «Галицько-волинське князівство» виділяється 5 годин + 1 година на узагальнення і систематизацію знань + 1 година резервного часу – разом 7 годин. Враховуючи, що уроки історії проходять 2 рази на тиждень – це майже місяць на вивчення теми, що займає в історії нашої держави приблизно 200 років (з 1199 по 1392 рр.). У тому ж 7 класі на вивчення середньовічної історії європейських держав, куди входять Скандинавія, Франція, Англія, Священна Римська імперія,

італійські міські республіки, папська область і Іспанія в цілому відводиться 5 годин без часу на систематизацію знань і резерву.

Чи варто згадувати про те, що історичний період, що стосується однієї лише Священної Римської імперії, який має бути засвоєний учнями 7 класу, займає приблизно 500 років (з 919 р. – утворення Німецького князівства по сер. XVI ст. – правління Карла V). Але ж в облаштуванні цієї імперії прихований сенс сучасного ділення Європи на національні держави; у стратегії і походах Фрідріха Барбаросси інший німецький лідер Адольф Гітлер черпав натхнення і навіть назвав план нападу на Східну Європу його ім'ям; у 1445 р. саме у Німеччині сталася подія, яка просунула людство далеко уперед – Йоганн Гуттенберг винайшов книгодрукування. На вивчення і осмислення цього матеріалу виділяється 1 академічна година, тобто 45 хвилин, з яких 5 хвилин займають організаційні питання шкільного життя (вітання, перевірка відсутніх, завдання додому), 10 хвилин – перевірка домашнього завдання і актуалізація знань, і, врешті решт, 30 хвилин на засвоєння нового матеріалу. Чи зможе тринадцятирічна дитина усвідомити усю значущість вищезгаданих подій та їхні історичні сенси за 30 хвилин? Про які виховні цілі такого уроку взагалі може йти мова? Як за цей час учитель може створити умови для усвідомлення учнями сенсів минулого? Ці запитання для нас залишаються риторичними.

Не менш складна ситуація у 9 класі. На вивчення теми з історії України «Формування модерної української нації» виділяється 2 години + 1 година на систематизацію знань + 1 година резервного часу, – разом 4 академічних години. При цьому особливого конкретно-історичного (фактологічного) навантаження тема не несе, а є швидше філософськими міркуваннями про процес становлення українців як окремої нації в загальносвітовому просторі.

В той же час у 9 класі на вивчення подій з теми: «Велика Французька революція кінця XVIII ст. Європа в період Наполеонівських війн» виділяється тих же 4 години, але без часу на систематизацію знань і резерву. При цьому на вивчення таких змістовних питань, як консульство Бонапарта, Наполеонівські війни, російський похід, битва під Лейпцигом і Ватерлоо, знамениті «100 днів» виділена всього *одна* академічна година.

За таким же принципом побудована уся шкільна програма: 7 клас – на тему «Виникнення Київської Русі» виділено 6 годин, а на весь період існування Візантійської імперії – 1 годину; 8 клас – тема «Українські

землі в XVI ст.» розрахована на 10 годин, а тема «Великі географічні відкриття» – на 2 години тощо. Деякі теми взагалі було усунено з навчального курсу історії в школі (наприклад, Війна 1812 р. вже не вивчається як Вітчизняна, але українці теж брали в ній участь і зірвали плани Наполеона щодо загарбання українських земель), а значний період української історії – час перебування у складі Російської імперії – малюється вкрай негативно. Приклади можна наводити нескінченно, але суть проблеми від цього не зміниться.

Отже, як за таких умов учителю передати учням конкретно-історичні, етичні та естетичні смисли минулого, які містять названі події? Як актуалізувати інтерес до того, що відбувалося, коли події тільки називаються, а не розкриваються у їхній глибині, взаємозв'язку і взаємозалежності, тобто за принципами історизму? Відомий методист О. Кінкулькін дає історизму таке визначення: „Історизм... полягає в тому, що історичне явище розглядають: історично, тобто... у зв'язку з іншими явищами, з конкретними умовами епохи; у зв'язку з досвідом історії, на тлі всього історичного процесу – не лише в національних рамках, але й з урахуванням розвитку інших країн; у зв'язку не тільки з минулим і сучасністю, але й з метою встановлення тенденцій його розвитку в майбутньому” [2, с. 65].

Носіями конкретно-історичного підходу до аналізу історичних фактів, на думку Б. Расела, є вчені-історики. Філософ характеризує якість мислення історика й окреслює його особисту позицію щодо історичного матеріалу як таку, яка закликає у сфері пізнання до тієї широти спостереження, до тієї „особистої незацікавленості й тієї свободи від практичних упереджень”, які забезпечують історикові наявність інтелектуальної допитливості, що характеризує сьогодення вченого [4, с. 46, с. 49].

Для нас є абсолютно очевидним той факт, що ця програма націлена на спотворення об'єктивної картини дійсності у молоді. А роль історії у формуванні духовності в учнів пов'язана саме з правильним формуванням образу історичного минулого [5]. Настільки гіпертрофоване, майже егоїстичне ставлення до власної держави, яке закладається з шкільної лави, може призвести до розвитку не лише націоналістичних, але і шовіністичних настроїв нового покоління. З іншого боку, така програма свідомо обмежує дитину в знаннях загальносвітових історичних процесів, не дає можливості засвоїти

моральні принципи і цінності, які закладені в історичних подіях. Це позбавляє її досвіду адекватних емоційних переживань на уроках історії. Тобто реалізація виховного завдання і донесення до учня культурологічних сенсів минулого, на жаль, залишається лише на папері.

Ми не стверджуємо, що вивчення історії України менш значуще, ніж вивчення Всесвітньої історії. Зовсім ні, ми, навпаки, вважаємо, що патріотичне виховання обов'язково має бути присутнім в школі як складова розвитку моральності і духовності дитини, як засіб збагачення його внутрішнього світу. Але воно не має затьмарювати розум особистості, що тільки формується, та реалізовуватися за рахунок навчального часу інших шкільних предметів. Наше завдання – показати дитині *реальну* картину світу, зацікавити її та спрямувати на шлях можливого самовдосконалення, самореалізації, а не нав'язувати ідеї націоналістичного і надмірно політизованого суспільства.

Таким чином, ми бачимо реально існуючі проблеми у змісті шкільної історичної освіти, які вимагають негайного усунення. На наш погляд, їхньому рішенню може посприяти як мінімум, урівняння в годинах вивчення програм зі Всесвітньої історії та історії України. Як максимум – розподіл вже наявного часу на вивчення історії в пропорції 1:2, де 1 – історія України, а 2 – Всесвітня історія.

За таких умов вчитель зможе донести до учнів конкретно-історичні смисли минулого, встановити причинно-наслідкові зв'язки та розкрити глибинність історичних подій. Тільки тоді реалізація виховних завдань уроків історії в школі стане більш повноцінною, що значно вдосконалисть роботу на «невидимому фронті» шкільного життя – вихованні всебічно розвиненої, духовної, внутрішньо багатой особистості дитини. Відповідно проблема розвитку духовності в цілому не стоятиме так гостро в непростих умовах сьогодення.

Література

1. Баханов К. О. Шкільна програма з історії: становлення змісту. / К. О. Баханов. — Х. : Вид. група «Основа», 2009. — 127 [1] с. — (Б-ка журн. «Історія та правознавство». Вип. 5 (65)).
2. Кинкулькин А. Т. Всесторонне и направленно. Вечно живой родник / А. Т. Кинкулькин. — Ставрополь: Изд-во, 1975. — 87с.

3. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Історія України. Всесвітня історія. 5–9 класи. Рівень стандарту. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/23-diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/4324>
4. Рассел Б. Почему я не христианин : избр. атеист. произведения : [пер с англ.] / Бертран Рассел ; [сост., авт. предисл. и примеч. А. А. Яковлев. – М. : Политиздат, 1987. – 333, [1] с. – (Б-ка атеист. лит.).
5. Рясненко Ю. І. Історія в духовному розвитку молодёжи [Електронний ресурс] / Ю.І.Рясненко. – Режим доступу до статті : http://www.tspk.tuapse.ru/index.php?option=com_content&view=article&id=58%3A2011-10-03-07-39-52&catid=15%3A2011-10-02-06-17-17&Itemid=44
6. Стрельникова Л.Л., Секлитова Л.А. Соната истины / Л.Л. Стрельникова, Л.А. Секлитова. – Амрита-Русь, 2006 г., – 128 стр.
7. Турянська О.Ф. Теорія і практика личностно орієнтованого навчання історії в школі : монографія / О.Ф. Турянська. – Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2009. – 378 с.
8. Удод О. А. Історія: осягнення духовності. — К.: Генеза, 2001. — 192 с.

Эта статья посвящается одной из многих проблем современного школьного образования – основам выбора учебной информации по истории и ее влиянию на развитие духовности школьников.

Ключевые слова: *духовность, историческое образование, учебная программа.*

The article is dedicated to one of many problems of modern school education – principles of choice of educational material on history and its influence on development of spirituality of schoolchildren.

Keywords: *spirituality, historical education, on-line tutorial.*

Коровіна І. В. – вчитель історії КЗ «Лутугінська спеціалізована школа І-ІІІ ст.» (м. Лутугіне, Україна)

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор О.Ф. Турянська